

Södertörns högskola | Institutionen för kommunikation, medier och IT

Kandidatuppsats 15 hp | Journalistik | Höstterminen 2011

Programmet för journalistik och multimedia

En diagnos på modet

– om mediebilden av ADHD

Av: Carina Björk

Handledare: Elin Gardeström

Examinator: Anne Hedén

södertörns
högskola

SÖDERTÖRN UNIVERSITY

Abstract

Syftet med denna uppsats var att studera mediebilderna som stora svenska dags- och kvällstidningar förmedlar av den neuropsykiatriska funktionsnedsättningen ADHD. Under ett år publicerades de 132 texter i tidningarna Aftonbladet, Expressen, Svenska Dagbladet och Dagens Nyheter som ingått i min undersökning. En hypotes är att medierna, medvetet eller omedvetet, bidrar till att förstärka myterna om ADHD. För att se hur ADHD framställs i dessa medier har jag använt mig av en kvantitativ innehållsanalys och kompletterat den med en mindre kvalitativ textanalys.

Den kvantitativa undersökningen har dels använts till att undersöka i vilken utsträckning och omfattning ADHD förekommer i de aktuella medierna samt i vilka sammanhang funktionsnedsättningen figurerar. I och med detta har jag kunnat urskilja vilka teman som är vanliga i rapporteringen samt om det förekommer någon över respektive underrepresentation kopplat till kön eller åldersgrupp. Till den kvalitativa undersökningen genomfördes ett strategiskt urval utifrån de teman som visade sig vara vanligast förekommande i den kvalitativa studien. Artiklarna valdes ut för att exemplifiera typiska texter i det aktuella temat. I den kvalitativa undersökningen tittade jag på framställningen av ADHD i artiklarna med utgångspunkt i gestaltningsteorin. Med resultaten från de båda undersökningarna har jag sedan dragit generaliserande slutsatser om mediebilderna av ADHD.

ADHD figurerar främst i artiklar som handlar om ADHD-medicinering, brott eller en kändis som på något sätt talar om sin diagnos. Sammanhangen i dessa teman är övervägande negativa. Temat kändisar med ADHD-diagnos är dock ett positivt tema. Om man ser till det totala antalet artiklar så var nära hälften i ett negativt sammanhang medan de positiva motsvarade en fjärdedel.

I medierna är det oftast en man som porträtteras med ADHD. Denna man har i 1/3 av fallen någon form av brottslig bakgrund i form av kriminalitet eller missbruk. Att den med ADHD är en kvinna förekommer mycket sällan.

Flest artiklar publicerades det i Aftonbladet. Kvällspressen var inriktad på teman som kändisar, ADHD-medicinering och diagnosen generellt. I dagstidningarna förekom ADHD i nyheter om forskning och nya rön samt reportage och personporträtt.

Förord

Tack till Isak som sparkade igång mig. Tack till Dennis som tog hand om mina barn. Tack till Elin som gav mig tid. Och tack till Lucy som ger mig nya lärdomar och insikter varje dag.

Carina Björk, Stockholm 2012-01-08

Innehållsförteckning

1. Inledning	5
1.1 Syfte	6
1.2 Frågeställningar	6
1.3 Etisk aspekt	6
2. Om ADHD	7
3. Teori	9
3.1 Gestaltningsteorin	9
3.3 Tidigare forskning	10
4. Metod och material	11
4.1 Kvantitativ innehållsanalys	11
4.2 Kvalitativ textanalys	11
4.3 Urval, variabler och variabelvärden	12
4.4 Undersökningens reliabilitet och validitet	13
4.5 Begreppsdefinitioner	13
4.6 Metodproblematik	14
5. Resultat och analys	15
5.1 Kvantitativt resultat	15
5.1.1 Fördelning och omfattning	15
5.1.2 Teman i rapporteringen	16
5.1.3 Sammanhang i texterna	17
5.1.4 Vem porträtteras med ADHD?	18
5.2 Kvalitativt resultat	19
5.2.1 Tema: ADHD-medicinering	19
5.2.2 Tema: Kändisar med ADHD	22
5.2.3 Tema: Kriminalitet	23
6. Slutsatser	26
6.1 Två texter i veckan	26
6.2 Aftonbladet dominerar	26
6.3 Narkotika, kändisar och kriminalitet	26
6.4 Övervägande negativt	27
6.5 Män och barn	27
6.6 Skurkar, hjältar och offer	27
6.7 Gestaltning beror på tema	27
7. Diskussion	29
7.1 Framtida forskning	30
8. Käll- och litteraturförteckning	32
Bilaga 1: Kodschema	35
Bilaga 2: Tolkningar och definitioner av variabler	37

1. Inledning

Det här är en uppsats om förekomsten av diagnosen ADHD i nyhetsrapporteringen under det senaste året, om vilken bild medier förmedlar av ADHD.

ADHD är en kontroversiell diagnos. Debatten om den har blossat upp till och från under det senaste decenniet. I början av 2000-talet präglades den främst av två personer som var oense om hur ADHD uppstår: Christopher Gillberg, professor i barn- och ungdomspsykiatri, som vars studier förespråkar genetiska orsaker och Eva Kärfve, universitetslektor i sociologi och sjuksköterska, som menar att uppkomsten beror på olika miljöfaktorer såsom uppfostran, familjeförhållanden osv. Debatten mynnade då ut i att Socialstyrelsen utformade ett kunskapsutlåtande där det fastställdes att ADHD till en hög grad är genetiskt, men att miljö kan spela in för uppkomst och uttryck av ADHD.¹ Detta utlåtande avslutade inte diskussionerna om diagnosen och dess omständigheter.

Den senaste tiden har debatten åter hamnat på dagordningen. Det har talats om överdiagnostisering, kriminalitet, amfetamin och aktörer som på olika sätt tjänar pengar på ADHD-diagnosen. På det nätbaserade familjeforumet Familjeliv diskuteras ADHD friskt i trådarna² och såväl journalister som bloggare menar att ADHD har blivit en modediagnos.³ Riksförbundet för neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, Attention, menar att debatten varit onyanserad och kränkande för de som har ADHD.⁴ Aftonbladet har pekats ut som en bidragande faktor till den negativa inställningen till ADHD som förekommer i debatten.⁵ Och Eva Kärfve har fortsatt uttrycka sin kritik. Hon menar att ”diagnosen är så luddig att halva befolkningen kan ha den utan att ljuga”.⁶ Socialstyrelsens psykiatriker Märten Gerle tar ingen ställning till diagnosens vara eller icke vara, men har i flera uttalanden sagt att Socialstyrelsen nu ska utforma nationella riktlinjer för behandling av ADHD.⁷

Mitt intresse för ämnet grundar sig i att min 10-åriga dotter under våren 2010 blev diagnostiserad med ADHD. Jag upplever att kunskapen och förståelsen för ADHD är liten ute i samhället. Jag möter såväl förvåning som ifrågasättande när jag berättar om utredningar, medicinska aspekter och vilken påverkan denna funktionsnedsättning har i min dotters vardag, i familjens vardag.

¹ Socialstyrelsen (2004) *ADHD hos barn och vuxna* s. 31

² Familjeliv diskussionsforum på nätet. *ADHD har blivit en modediagnos för barn med problem.*
<http://www.familjeliv.se/Forum-26-434/m60656370-1.html> (30 november 2011)

³ Lundell, S, *Nya diagnosen på modet – vredesutbrott hos barn*. 12 augusti 2011, Aftonbladet s. 28

⁴ Sanberg, A-K,, *Onyanserat om ADHD*. !Attention nr 4/2011 s. 3;

⁵ Osignerat, *Kränkande mediedebatt om ADHD*. !Attention nr 4/2011 s. 4

⁶ Qvarnström, V, *Fördomar om ADHD ges debattutrymme på Aftonbladet.*
<http://newsmill.se/artikel/2011/09/05/f-rdomar-om-adhd-ges-debattutrymme-p-aftonbladet> (12 december 2011)

⁷ Möller, M, *Ökad medicinering med narkotika – en het potatis*. 16 augusti 2011, Expressen s. 28

⁷ Bengtsson, N, *ADHD-medicineringen har fördubblats*
<http://www.dn.se/nyheter/sverige/adhd-medicineringen-har-fordubblats-1> (4 januari 2012)

Det finns många myter som cirkulerar om denna diagnos. Vanliga uppfattningar är att ADHD är något som enbart stökiga skolpojkar och kriminella män har. En annan är att vem som helst kan få en ADHD-diagnos och andra tycker att föräldrar kompenserar sina brister i barnuppfostran genom att droga barn med amfetamin för. Det är inte bara människor som har någon form av anknytning till diagnosen som uppfattar att bilden av ADHD är vriden. Socialstyrelsen har påpekat att det behövs attitydförändringar i synen på ADHD.⁸

1.1 Syfte

Uppsatsens syfte är att undersöka vilken bild av ADHD svensk morgon- och kvällspress förmedlar. Min avsikt är sedan att resonera kring mediebildens och dess effekter. Det har diskuterats vilket inflytande medier egentligen har över publikens tyckande och tänkande, men som den centrala informationskällan i samhället har de en central roll i skapandet av människors referensramar. De bilder som medier förmedlar är för de allra flesta den främsta källan till information bortom den egna vardagen.⁹ Av denna anledning anser jag att det viktigt att undersöka hur ADHD gestaltas i medier, vilken information som förmedlas till publiken som de i sin tur bildar en åsikt av. En hypotes är att medierna, medvetet eller omedvetet, bidrar till att förstärka myterna om ADHD.

1.2 Frågeställningar

Utifrån uppsatsens syfte har jag formulerat en övergripande frågeställning: *Vilken är mediebildens av ADHD?* Till min hjälp kommer jag att använda mig av ett antal underliggande frågeställningar för att kunna besvara min övergripande fråga så grundligt som möjligt. Dessa frågeställningar är:

- I vilka tidningar och i vilken omfattning förekommer ADHD i rapporteringen?
- Vilka teman dominerar rapporteringen där ADHD förekommer?
- I vilka sammanhang förekommer ADHD i medierna?
- Vem porträtteras med ADHD i texterna?
- Hur framställs ADHD i texterna?

1.3 Etisk aspekt

Min ambition är att denna undersökning inte ska präglas av mina egna åsikter och värderingar utan vara en objektiv analys av den mediala bilden av ADHD.

⁸ Socialstyrelsen (2004) s. 11

⁹ Strömbäck, J., (2009) *Makt, medier och samhälle*. Kristianstad: SNS Förlag s.138

2. Om ADHD

ADHD står för engelskans Attention Deficit Hyperactivity Disorder och betyder uppmärksamhet, impulskontroll och hyperaktivitet. ADHD är en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning som innebär att delar av hjärnan fungerar på ett annorlunda sätt än vad som är vanligt. Dessa avvikelser är kopplade till impulsöverföringen i de delar av hjärnan som styr just uppmärksamhet, aktivitetsreglering och impulskontroll.¹⁰ En trolig förklaring är ett underskott av signalsubstansen dopamin i hjärnan.

Trots att det forskats mycket om ADHD så är orsakerna ännu inte helt kända, men att det är en medfödd och ärftlig funktionsnedsättning är forskarna överens om. Vetenskapliga studier har även visat att ADHD kan orsakas av skador under foster- och spädbarnstiden. Psykosociala faktorer såsom familjeförhållanden, uppfostran eller traumatiska händelser kan påverka graden av de symptom som kännetecknar ADHD, men är inte en förklaring till uppkomsten.¹¹

Man räknar med att ca 3-6 procent av alla skolbarn har ADHD.¹² Diagnosen är idag vanligare hos pojkar än hos flickor, men det antas bero på att flickors symptom är mer svårupptäckta än hos pojkar. Tidigare trodde man att problemtiken med ADHD växte bort med tiden, men nu vet man att även vuxna kan ha ADHD. Ungefär 1-2 procent av den vuxna befolkningen beräknas ha ADHD.¹³

Diagnosen fastställs efter en utredning. Kriterierna för en diagnos är mycket stränga för att undvika att normaltillstånd diagnostiseras som funktionshinder.¹⁴ Utredningen innebär noggranna kartläggningar av en persons uppväxt och utveckling med hjälp av intervjuer, psykologiska tester och medicinsk undersökning.

Uppmärksamhet- och koncentrationssvårigheter, impulsivitet och överaktivitet är vanliga problem för den som har ADHD och samtliga ingår som kriterier för en ADHD-diagnos.¹⁵ Men symptomens tyngdpunkt och

¹⁰ Hellström, A, Vad är ADHD/ADD.

http://www.lul.se/templates/page_____3640.aspx (4 januari 2012)

¹¹ Hellström, A, (2010) *Vad är ADHD?* Stockholm: Riksförbundet Attention.

¹² Kadesjö, B, ADHD.

<http://www.1177.se/Stockholm/Fakta-och-rad/Sjukdomar/Adhd/> (4 januari 2012)

¹³ Skoglund, E, *Så vanligt är ADHD*

http://www.habilitering.nu/gn/opencms/web/HAB/_Subwebbar/adhd_center/Om_adhd/sa_vanligt_ar_adhd.html (23 januari 2012)

¹⁴ Hellström; A, Vad är ADHD/ADD.

http://www.lul.se/templates/page_____3640.aspx (4 januari 2012)

¹⁵ Kadesjö, B, ADHD.

<http://www.1177.se/Stockholm/Fakta-och-rad/Sjukdomar/Adhd/> (4 januari 2012)

grad kan variera från person till person. Många kan ha problem med koncentration eller överaktivitet utan att ha ADHD. För att få diagnosen måste därför problemen vara så omfattande att det kraftigt påverkar en människas funktion i det vardagliga livet.

Uppmärksamhetssvårigheter innebär att man lätt distraheras av saker som sker i omgivningen. Det är svårt att fokusera och hålla uppmärksamheten uppe. *Impulsiviteten* gör att det är svårt att tänka och reflektera innan handling. Det är impulsen i ögonblicket som styr. Denna impulsivitet orsakar ofta sociala problem då beteendet lätt uppfattas som störande. *Överaktiviteten* visar sig ofta genom rastlöshet.

Människor med ADHD har dessutom ofta andra svårigheter som är kopplade till funktionsnedsättningen, exempelvis dålig självkänsla, sömnsvårigheter, ångest och depression.

ADHD kan behandlas på flera olika sätt. Det första är anpassning. Anpassningen består till stor del av utbildning och rådgivning för såväl personen med ADHD som dess omgivning. I vissa kommuner finns det kunskapscentrum inriktade på ADHD som erbjuder utbildning till såväl den drabbade som föräldrar, mor- och farföräldrar, syskon och skola.

ADHD kan behandlas med läkemedel. Denna behandling är omdiskuterad, men har i studier visat ett positivt resultat på 60-70 procent av patienterna.¹⁶ De vanligaste medicinerna är centralstimulantia som har en uppiggande effekt.¹⁷ Det kan tyckas motsägelsefullt då människor med ADHD ofta uppfattas som överaktiva, men delar av ADHD-problematiken ligger i den låga aktiviteten i hjärnan. Medicinen höjer aktivitetsnivån till det normala. Medicinerna kan baseras på tre olika substanser: *metylfenidat*, *atomoxetin* eller *amfetamin*. Vanligast är *metylfenidat*, ett narkotikaklassat läkemedel som är förstahandsvalet vid behandling av ADHD. Medicinen ges i låga doser och är därför inte beroendeframkallande. Amfetaminläkemedlen är inte godkända i Sverige och kräver därför ett särskilt tillstånd från Läkemedelsverket för att få skrivas ut.¹⁸

Man brukar säga att en omgivning som har förståelse för de problem som ADHD innebär för en människa, underlättar vardagen och på så sätt ökar chanserna till framsteg.

¹⁶ Fernell, E, (2010). *Medicinsk behandling vid ADHD*. Stockholm: Riksförbundet Attention.

¹⁷ Osignerat, *Läkemedelsbehandling av ADHD*.

<http://www.lakemedelsverket.se/malgrupp/Allmanhet/Att-anvanda-lakemedel/Sjukdom-och-behandling/Behandlingsrekommendationer---listan/ADHD/> (4 januari 2012)

¹⁸ Fernell (2010)

3. Teori

I detta kapitel presenteras de teoretiska utgångspunkterna för uppsatsen.

3.1 Gestaltningsteorin

To frame refers to the process of selecting and highlighting some aspects of a perceived reality and enhancing the salience of an interpretation and evaluation of that reality.¹⁹

Att kommunicera är att gestalta. Denna teori finner man grund för i teorin om framing, eller gestaltningsteorin som den kallas på svenska. Teorin har tidigare främst använts inom politisk kommunikation, men appliceras numera inom en rad olika ämnesområden för att analysera nyheter.²⁰

Gestaltningsteorins fokus ligger på hur mediernas gestaltningar verkligheten och hur den verkligheten påverkar människors uppfattningar. Teorin bygger på två observationer. Den första är att nyheternas bild av någon aspekt av verkligheten aldrig är densamma som den aspekt av verkligheten som nyheterna handlar om. Medierna beskriver inte verkligheten som den är; medierna (re)konstruerar och gestaltar verkligheten.²¹ Den andra observationen bygger på att det som har betydelse för människors bilder av verkligheten inte är verkligheten i sig, utan nyheternas bilder av den.

En journalist kan gestalta en nyhet på flera olika sätt. Vilket sätt det blir beror på vilket budskap journalisten väljer att berätta. När journalisten gestaltar handlar det om att han väljer vissa aspekter av en uppfattad verklighet och gör dem mer framträdande i en kommunicerande text.²² Beroende på budskapet som man vill föra fram kan man välja eller välja bort vissa aspekter i den information man ska förmedla. En journalist kan inte berätta sin nyhet utan göra dessa val. De är nödvändiga för en effektiv nyhet då man inte omöjligt kan skildra hela verkligheten som den ser ut. Beroende på vilka aspekter man väljer att förmedla kan innebörden i nyheten förändras. Detta gör man genom att välja vinkel, ord, berättarperspektiv, fakta, attribut och källor.

För en journalist är gestaltningar av nyheter oundvikligt. När information kommer till medierna via

¹⁹ Entman, R M (2004) *Projections of Power: Framing News, Public Opinion, and U.S. Foreign Policy*. Chicago: University of Chicago Press s. 26

²⁰ D'Angelo, P, Kuypers, J. *Doing news framing analysis*. New York: Routledge (2010) s. 1

²¹ Strömbeck (2009) s. 120

²² Strömbäck (2009) s. 121

källor finns det sannolikt redan en inbyggd gestaltning i informationen som passar källans syfte och är sannolikt inte objektiv.²³ Dessutom så måste den anpassas till de rådande nyhetsramarna som finns på redaktionen. Fakta behöver sättas in i ett sammanhang. Journalistikens uppdrag att förmedla objektiva nyheter menar medieforskaren Denis McQuail är så gott som omöjligt.

Framing is a way of giving some overall interpretation to isolated items of facts. It is almost unavoidable for journalists to do this and in so doing to depart from pure objectivity and to introduce some (unintended) bias.²⁴

3.3 Tidigare forskning

Det finns mycket forskning att tillgå gällande ADHD generellt, men något som beskriver ADHD eller någon annan neuropsykiatrisk funktionsnedsättning utifrån medier är mindre vanligt.

Medieforskaren Karin Ljuslinder har i sin avhandling *På nära håll är ingen normal* studerat hur funktionsnedsättningar i allmänhet framställs i TV. Trots att hon främst avhandlar synliga funktionsnedsättningar så finns det vissa delar som är relevanta även för hur ADHD framställs i medier. Ljuslinder tolkar hur den funktionshindrade framställs i tv utifrån stereotypa porträtt hämtade från folksagor såsom hjälte, offer och skurk. Dessa kommer att diskuteras även i denna uppsats.

²³ McQuail, D,(2010) *Mass Communication Theory*. London: Sage Publications Ltd. s. 380

²⁴ McQuail (2010) s. 380

4. Metod och material

I detta kapitel redovisas metoder, urval och principer som är upprättade för undersökningen. Jag kommer att använda mig av såväl kvantitativ som kvalitativ metod för att kunna besvara de frågeställningar jag har till materialet.

4.1 Kvantitativ innehållsanalys

Den kvantitativa innehållsanalysen är en metod för att undersöka innehåll. Den är systematisk och ett bra verktyg när man vill mäta och jämföra innehåll i en text, vilket passar bra för ändamålet med min undersökning. Med metoden kartlägger man textinnehåll för att sedan urskilja tendenser i texterna. Den stora fördelen med den kvantitativa metoden är att den gör det möjligt att analysera ett omfattande material på en kort tid.²⁵ Med hjälp av denna metod kommer jag att få en god översiktlig bild av ADHD i de aktuella medierna.

I min kvantitativa undersökning har jag definierat analysenheter och utformat variabler och variabelvärden för att strukturera och värdera mitt material.²⁶ Denna information har jag sedan matat in i en datamatrix. Utifrån resultaten har jag sedan skapat statistik och analyserat materialet vidare. Till min hjälp har jag skapat en förteckning över de enheter och variabler som ska ingå i undersökningen, ett så kallat kodschema (se vidare under kapitel 4.3).

4.2 Kvalitativ textanalys

Med den kvalitativa textanalysen går man djupare in i ett material än vid den kvantitativa innehållsanalysen.²⁷ Därför kan det vara bra att komplettera en kvantitativ undersökning med en kvalitativ.

Min kvalitativa textanalys är en mindre undersökning som baseras på resultaten i den kvantitativa undersökningen. Utifrån den har jag gjort ett strategiskt urval av texter från de tre främst förekommande teman i tidningarna rapportering. De utvalda texterna är representativa för såväl sitt tema som undersökningen i stort genom att jag valt att analysera texter från olika sammanhang. Jag har närstuderat ett fåtal artiklar och granskat hela materialet för respektive tema för att urskilja vad som varit typiska för mediernas framställning av ADHD.

²⁵ Esaiasson, P, Gilljam, M, Oscarsson, H, Wängnerud, L (2007) *Metodpraktikan*. Stockholm: Norstedts Juridik AB s. 224

²⁶ Esaiasson (2007) s. 227

²⁷ Esaiasson (2007) s. 237

4.3 Urval, variabler och variabelvärden

I min studie har jag läst och analyserat tryckt textmaterial som publicerats i morgon- och kvällspress under det senaste året för att se vilken bild av ADHD dessa medier förmedlar. Materialet består av artiklar från Aftonbladet, Dagens Nyheter, Expressen och Svenska Dagbladet. Tidningar var en förutsättning för min undersökning då de använder sig av de gestaltningar som är typiska för gestaltningsteorin. Respektive tidningar har en daglig upplaga som sträcker sig från 190 000 – 320 000 exemplar vilket känns som en förutsättning för att kunna dra generaliserande slutsatser om en mediebild av ADHD.²⁸

För att få fram artiklarna har jag gjort en sökning på ADHD i Mediarkivet Retriever mellan perioden 2010-11-01 och 2011-10-31. Ett år upplever jag är en förutsättning för att kunna besvara min forskningsfråga. Sökningen gav 214 sökträffar. Efter det har jag sorterat bort träffar på bildtexter, löpsedlar, faktarutor, recensioner och artiklar där ADHD nämns utan ett sammanhang. Ett exempel på en sådan artikel är *Från bönor till babes*.²⁹ De återstående 132 texterna har fått utgöra mina analysenheter i studien. Värt att nämna är att jag låtit läsarsändare ingå i min undersökning förutsatt att ADHD ingår i ett sammanhang. Jag har resonerat fram och tillbaka huruvida dessa sändare ska ingå i undersökningen eller ej då de inte är producerade av tidningen i fråga. I dagens medielandskap närmar sig läsargenererat material och redaktionellt material mer och mer varandra. Det är inte alltid självklart att publiken kan urskilja vad som är vad. Då läsarsändaren ändå är ett publicistiskt beslut som bidrar till en mediebild av ADHD och som publiken formar åsikter av så anser jag att de är relevanta i min undersökning. De visar dessutom på vilket genomslag rapporteringen har hos publiken. Läsarsändarna är 15 till antalet.

En variabel är den egenskap hos analysenheten som analyseras. Variabeln har ett värde som kan variera. Man skulle kunna beskriva det som att variabel är en fråga som man ställer till materialet och variabelvärdena är möjliga svar på frågan.³⁰

Variabler och variabelvärden har upprättats efter att jag läst och gått igenom de 132 analysenheterna. Vid denna genomgång kunde jag urskilja några av de mest förekommande egenskaperna. Utifrån dessa egenskaper utformades ett kodschema där egenskaperna (variablerna) och dess värden nedtecknades. Kodschemat inleds med variabler som identifierar var och när

²⁸ Mediefakta. *Upplagor för dagspress 2010*.
http://www.ts.se/Pdf/Upplagestatistik/dags_11_25feb.pdf (4 januari 2012)

²⁹ Mellin, H, *Från bönor till babes*. 10 december 2010, Dagens Nyheter s. 79

³⁰ Esaiasson (2007) s. 230

artiklarna publicerats. Därefter följer olika variabler som utformats för att ge svar på mina frågeställningar. Kodschema samt definitioner av variabler som förekommer i kodschemat finns som bilaga till denna uppsats.

4.4 Undersökningen reliabilitet och validitet

Reliabilitet och validitet är två olika mått på tillförlitligheten i en vetenskaplig studie är.³¹ För att öka reliabiliteten och validiteten i min undersökning har jag beskrivit mitt tillvägagångssätt så detaljerat som möjligt och definierat mina variabler. Jag har dessutom genomfört min kvantitativa kodning i sin helhet två gånger för att eliminera alla slumpmässiga och osystematiska fel. I de fall en kodning skiljde sig i en analysenhet resonerade jag mig fram till ett korrekt variabelvärde.

Under arbetets gång har en del variabler utgått ur undersökningen och en del har ersatts med nya variabler. Detta har varit ett omfattande arbete med stor eftertanke och många korrekationer, men nödvändigt för att öka validiteten i min undersökning. Arbetet har gett resultat. Jag är nu trygg i variabler och mina tolkningar av texten. Jag kan motivera dem och har agerat konsekvent genom hela materialet.

4.5 Begreppsdefinitioner

För att tolka min text korrekt har jag valt att definiera vanligt förekommande termer i uppsatsen.

Mediebilden: Det helhetsintryck eller bild som medierna skapar av ADHD utifrån deras rapportering.

Tema: Kan jämföras med ordet kategori och definieras efter textens huvudsakliga innehåll, exempelvis diagnosen, skola eller forskning.

Sammanhang: Det övergripande sammanhanget i texten.

Negativt sammanhang: Ett sammanhang som upplevs som misskrediterande för gruppen *människor med ADHD*. Ett exempel är en artikel om kriminalitet där en gärningsmannen har ADHD.

Neutralt sammanhang: Här ingår informativa och objektiva rapportering oavsett om den är positiv eller negativ för gruppen *människor med ADHD*. I vissa fall har det övergripande sammanhanget varit exempelvis neutralt, men i direkt samband med benämningen ADHD i texten har det varit negativt. Ett sådant exempel artikeln är *Det var en gång två bröder som hatade varandra*.³² Denna text har jag valt att tolka som negativ då det är bilden av ADHD jag studerar i min undersökning.

Positivt sammanhang: Motsatsen till ovan. Ett sammanhang som snarare lyfter än misskrediterar.

³¹ Esaiasson (2007) s. 63, 70

³² Carlbom, M, *Det var en gång två bröder som hatade varandra*. 30 oktober 2011, Dagens Nyheter s. 8-13

Narkotikaklassade läkemedel: Ett läkemedel som enligt Läkemedelsverket klassas som narkotika. Sex av sju ADHD-läkemedel har denna betäckning, men även mer vanligt förekommande läkemedel såsom smärtstillande och antidepressiva är narkotikaklassade.

Amfetaminbaserade läkemedel: Ett läkemedel vars aktiva ämne är amfetamin. Två av sju ADHD-läkemedel innehåller amfetamin.

4.6 Metodproblematik

I min studie har enskilda händelser fått ett stort medialt utrymme i flera tidningar under undersökningsperioden. Exempel på sådana händelser är brottaren Frank Andersson som talade ut om sin ADHD-diagnos. Han förkom i samtliga medier som analyserades. Stor medial uppmärksamhet fick även mordet i Hofors där den dömda mördaren har ADHD. Detta har naturligtvis påverkat resultatet i undersökningen.

5. Resultat och analys

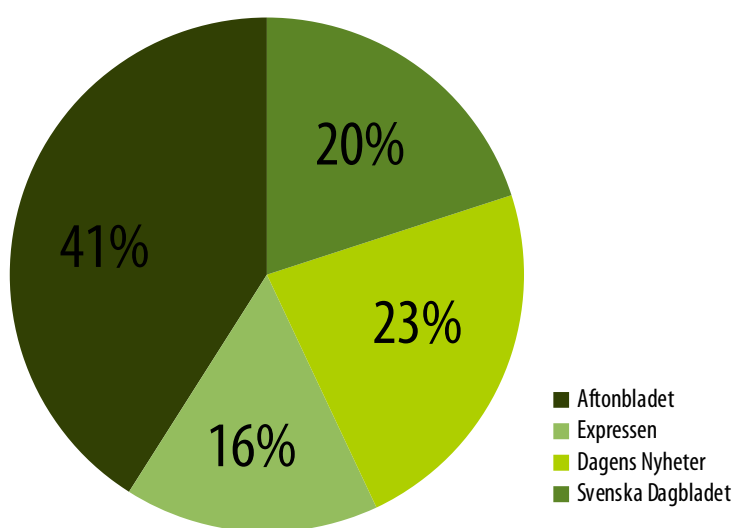
I detta kapitel presenteras resultatet av de två undersökningarna. Genom metoden kvantitativ innehållsanalys har materialet granskats och resultaten redovisas i form av tabeller och diagram med kommentarer. Den kvalitativa textanalysen är en mindre undersökning som fungerar som ett komplement till den kvantitativa undersökningen. I den har jag såväl närstuderat ett fåtal artiklar som iakttagit tendenser i hela materialet för respektive tema som varit typiska för mediernas framställning av ADHD.

5.1 Kvantitativt resultat

Här redovisas resultatet av den kvantitativa innehållsanalysen baserat på de 132 analysenheterna.

5.1.1 Fördelning och omfattning

Figur 1. Procentfördelning baserat på totala antalet texter där ADHD förekommer publicerade i Aftonbladet, Expressen, Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet under undersökningsperioden. (n=132)

Undersökningsperiodens totala antal artiklar var 132st där ADHD på ett eller annat sätt figurerat i texterna. Aftonbladet var med sina 55 texter den tidning som stod för flest artiklar. Därefter är det relativt jämt fördelat mellan tidningarna. Expressen stod för 21 texter, Dagens Nyheter för 30 och Svenska Dagbladet för 26.

5.1.2 Teman i rapporteringen

Figur 2. Tabell över texternas teman där ADHD förekommer i rapporteringen hos Aftonbladet, Expressen, Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet under undersökningsperioden.

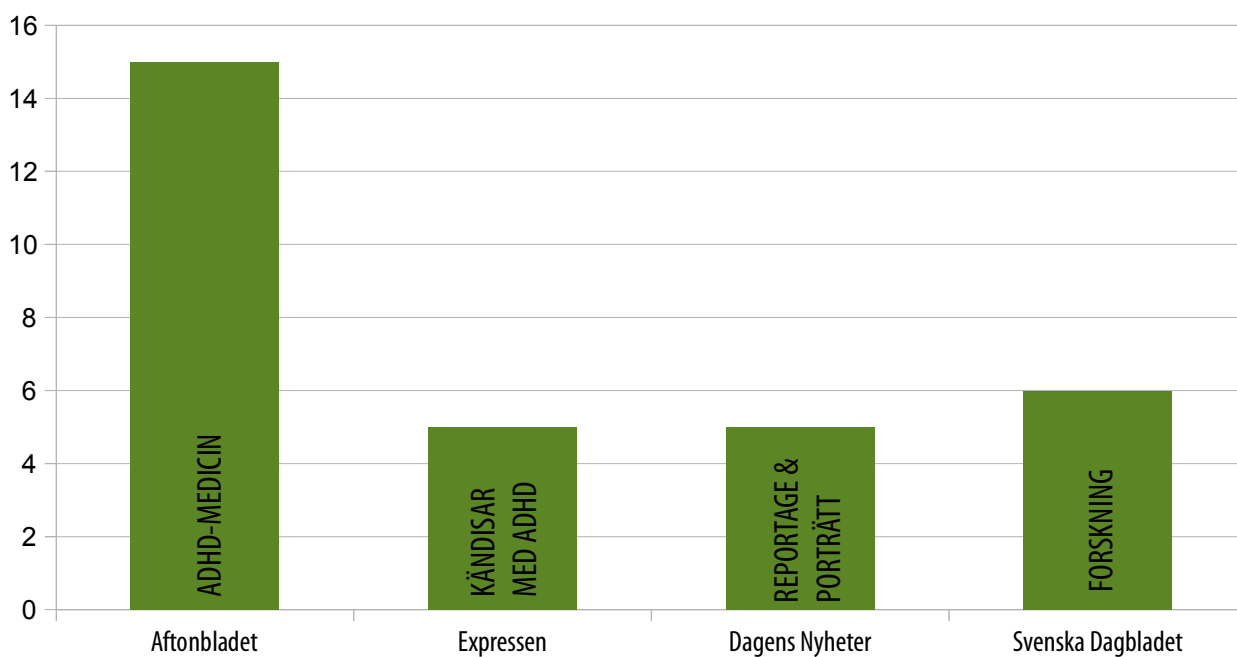
TEMA	ANTAL TEXTER	PROCENT (%)
ADHD-medicin	22	16,7
Känd person med ADHD	21	15,9
Kriminalitet	15	11,4
Övrigt	14	10,6
Diagnosen	12	9,1
Skola	12	9,1
Forskning	11	8,3
Reportage/Porträtt	10	7,6
Arbetsmarknad	9	6,8
Diskriminering	6	4,5
Total	132	100

Resultaten av innehållsanalysen visar att ADHD-medicin är det tema som främst förekommit i texterna. Detta tema tillsammans med de två topplacerade, *Känd person med ADHD* samt *Kriminalitet*, är de som dominerar i kvällspressen.

I morgonpress ser fördelningen lite annorlunda ut. Här återfinns man teman som forskning, skola, personporträtt och reportage i topp. Kategorin *Övrigt* består av artiklar vars tema inte passade in i några av de övriga grupperna och var dessutom inte tillräckligt för att bilda en ny temagrupp. Ett exempel på en sådan är Expressens ledare *Moderater utan medmänsklighet*³³ som är ett inlägg i debatten narkotikapolitik.

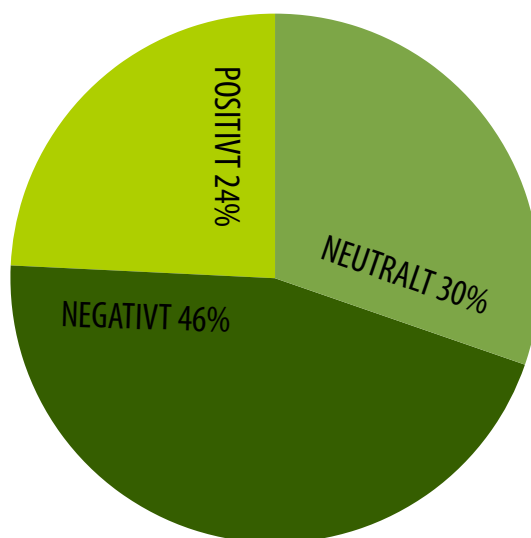
³³ Hadley-Kamptz, I, *Moderater utan medmänsklighet*. 10 oktober 2012, Expressen s. 2

Figur 3. Tabell över vanligaste temat i respektive tidning (Aftonbladet, Expressen, Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet) där ADHD förekommer i rapporteringen under undersökningsperioden.

5.1.3 Sammanhang i texterna

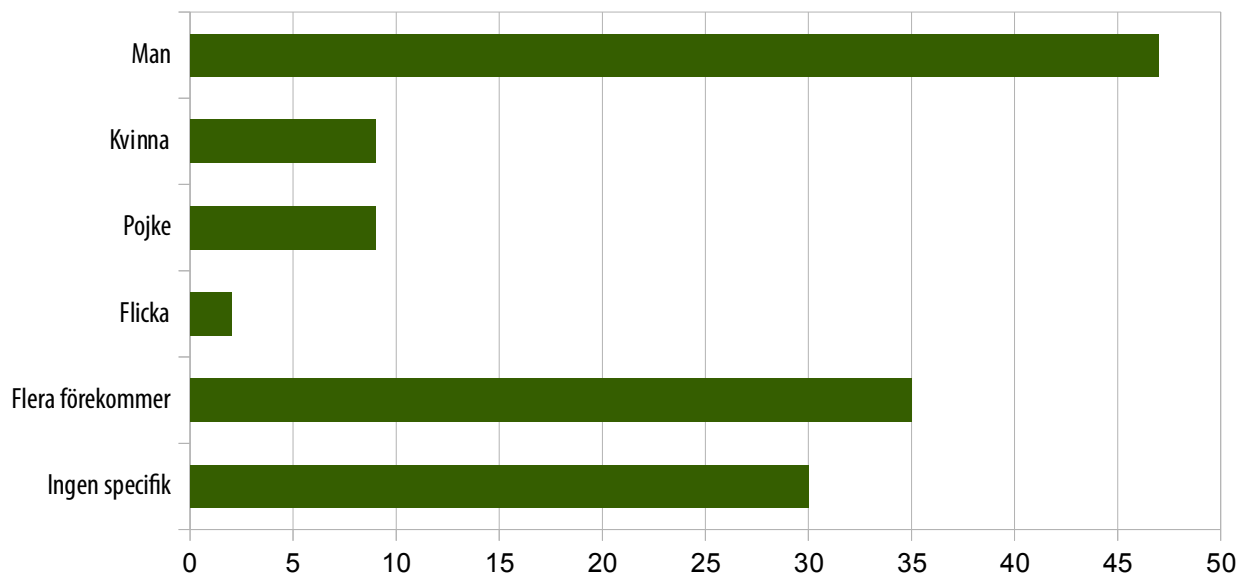
Figur 4. Textsammanhang där ADHD förekommer i rapporteringen hos Aftonbladet, Expressen, Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet under undersökningsperioden. (n=132)

I 60 av 132 texter nämns ADHD i ett negativt sammanhang. Ofta är detta sammanhang kopplat till någon form av kriminalitet, bråk eller missbruk. Kategorin präglas även av artiklar som handlar om att privata aktörer gör ekonomiska förtjänster på diagnosen. Detta kan ställas i förhållande till de positiva sammanhangen som finns i 32 texter. Dessa handlar övervägande om kända personer som på ett eller annat sätt talar om sin ADHD-diagnos. I gruppen neutrala sammanhang återfinns texter om exempelvis skola och forskning. Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet tidningar som utmärkte sig i det neutrala sammanhanget.

5.1.4 Vem porträtteras med ADHD?

Figur 5. Fördelning över vem som porträtteras med ADHD i texterna i tidningarna Aftonbladet, Expressen, Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet under undersökningsperioden. (n=132)

Här var mitt mål att undersöka hur fördelningen mellan kön och vuxen/barn ser ut i texterna. I de allra flesta fall, 47 av 132, är personen med en ADHD-diagnos en vuxen man i artiklarna. I 17 av dessa har mannen i fråga någon form av brottslig koppling. Näst vanligast är det att artiklarna porträtterar flera grupper i artiklarna, exempelvis *barn* eller *människor med ADHD*. Nästan lika vanligt är det att ingen speciell person figurerar i artiklarna utan den handlar mer generellt om ADHD eller så är det texter som enbart nämner ADHD i förbigående.

5.2 Kvalitativ resultat

Som jag nämnde inledningsvis i detta kapitel så är urvalet baserat på de teman som visade sig vara mest förekommande i den kvantitativa undersökningen, *ADHD-medicinering*, *kändisar med ADHD* och *kriminalitet*. I denna del av undersökningen har jag tittat på framställningen av ADHD i texterna med utgångspunkt i gestaltningsteorin. Jag tar även upp exempel på insändare som jag anser visar på mediernas påverkar publiken med gestaltning.

5.2.1 Tema: ADHD-medicinering

ADHD-medicineringen tar ett stort medialt utrymme. I dessa artiklar har gestaltningen spelat en betydande roll. Artiklarna har ofta de strukturella delarna som avslöjar gestaltningen trots att den inte uttryckligen framkommer i ord. Diskussionen kring ADHD-medicineringen har sin grund i framförallt två aspekter, den kraftiga ökningen av personer som får dessa narkotika-klassade läkemedel utskrivna samt att några av dessa läkemedel innehåller den olagliga drogen amfetamin.

Den kvalitativa undersökningen visade på en hård rubriksättning och värdeladdade ingresser med bilder, faktarutor och grafik som, i den utsträckning de finns med, förstärker journalistens gestaltning. Över stora uppslag skriver Aftonbladet rubrikerna *Till salu: En diagnos*,³⁴ *Stoppa diagnosskojarna*³⁵ och Expressen säger *Ökad medicinering med narkotika - en het potatis*.³⁶ Taget ur sin kontext kan detta tolkas som att alla med en ADHD-diagnos antingen köper den eller att de lurar systemet för att diagnostiseras.

Miljonär på amfetamin (Aftonbladet 2011-08-29)

Detta är ett nyhetsuppslag ur Aftonbladet den 29 augusti 2011. Texten handlar om Dr Ola Lundin som ”sätter ADHD-diagnoser, skriver ut narkotika och slussar vinsten till skatteparadiset Cypern” enligt rubriken på uppslaget.

Uppslaget är genomgående negativt gestaltat. Vinkeln i texten är oundviklig. Ola Lundin är den onde skurken som står över lagen och lurar både enskilda människor och staten på pengar genom att sätta falska ADHD-diagnoser på kort tid och skriva ut narkotika till missbrukare. Människor utnyttjas för hans egen vinning skull.

En stor bild på Ola Lundin när han kommer ut från sin mottagning i Uppsala kompletteras med

³⁴ Einarsson, L, Petersson, C, Svensson, O, Till salu: En diagnos. 19 oktober 2011, Aftonbladet s. 18-19

³⁵ Einarsson, L, Petersson, C, Stoppa diagnosskojarna. 25 oktober 2011, Aftonbladet s. 14-15

³⁶ Möller, M, Ökad medicinering med narkotika – en het potatis. 16 augusti 2011, Expressen s. 28

grafik över antalet patienter som fått narkotikaklassade läkemedel för ADHD samt grafik över antalet beviljade licenser för att skriva ut det amfetaminbaserade ADHD-läkemedlet Metamina. Uppslaget innehåller även en faktaruta om Metamina samt en form av ingress till uppslaget som inleds med orden:

ADHD är en diagnos på modet. Idag medicineras nära tre gånger så många med narkotikaklassade preparat jämfört med för fem år sedan.³⁷

En sidohandling i texten uppfattar läsaren är läkemedlet Metamina som skribenterna återkommer till genom hela texten. Metamina förekommer vid tolv tillfällen i uppslaget, amfetamin nio gånger och ADHD åtta. Sådär ser det ut när skribenten skriver om Ola Lundins hemsida.

På sin egen hemsida annonserar han öppet med hur snabbt och enkelt han kan ordinera amfetamin.

”Alla de som uppfyller kriterierna för ADHD, erbjuds behandling med centralstimulerande läkemedel (Metamina, Amfetamin, Ritalin, Concerta, Equasym och Medikinet).”³⁸

Skribenterna väljer att låta hemsidan tala om att dessa preparat är amfetamin, trots att det är två av de sex preparaten som faktiskt innehåller amfetamin.

Texten är till viss del spekulerande. Ola Lundin får inte själv uttala sig i just det här uppslaget. Istället får en f.d. patient till doktorn uttala sig om de bieffekter han fick av medicinen. Patienten är en av fyra som förekommer i texten som känner sig lurade och felbehandlade. Dessa blir ”offer” i handlingen. En patient fick kraftiga problem med tics och en annan var missnöjd med den ”undermåliga” utredningen. I det sista fallet handlar det om medicineringen igen, men här kopplas den i kombination med orden ADHD, sprit, aggressivitet och överförmyndare.

Skribenterna har dessutom ägnat ett stycke åt hur populär Metamina är på det nätbaserade diskussionsforumet www.flashback.org.

Det är inte bara ADHD-patienter som är intresserade av de receptbelagda amfetamintabletterna. På Flashback och andra forum hyllas medicinen som en drog.³⁹

³⁷ Aschberg, R, Carlsson, M, *Miljonär på amfetamin*. 29 augusti 2011, Aftonbladet s. 8-9

³⁸ Aschberg, R, Carlsson, M, *Miljonär på amfetamin*. 29 augusti 2011, Aftonbladet s. 8-9

³⁹ Aschberg, R, Carlsson, M, *Miljonär på amfetamin*. 29 augusti 2011, Aftonbladet s. 8-9

Skribenterna tar även med ett citat från Flashback:

”Känns som på ett mildare sätt än vanligt tjack, inte så stirrigt. Euforin är dock liknande. Funkar bra så väl till vardag som fest.”⁴⁰

Den gestaltningen stödjer textens vinkel om en oreglerad marknad för ADHD och narkotika. Förekomsten av värdeladdade formuleringar genomsyrar texten. Skribenterna har på sina ställen smugit in neutral fakta. Även om texten har goda intentioner att granska den här mannen och hans affärer bidrar texten till en negativ bild av ADHD-medicinering och på så vis de som vanligtvis behandlas med dessa läkemedel: *människor med ADHD*.

Texten om Ola Lundin är ett exempel på hur publiken övertygas om att amfetamin är en vanlig behandlingsmetod. Fokus ligger på amfetamin och läkemedlet Metamina, men trots det väljer tidningen att i grafiken slå ihop samtliga ADHD-läkemedel i samma graf. Detta är ett medvetet val som följer gestaltningen i texten och skapar den effekt skribenten är ute efter.

Enligt läkemedelsstatistik från Statistiska centralbyrån har antalet personer som läkemedel med amfetamin skrivits ut till ökat från 1455 till 1796 på fyra år medan det år 2010 skrevs ut läkemedel baserade på *metylfenidat* till 40 992 patienter.⁴¹ Kurvan hade alltså inte blivit lika dramatisk och med så höga siffror om de baserat grafiken på enbart de amfetaminbaserade läkemedlen.

Flera vittnar om att de känner sig träffade av mediernas beskrivningar. Signaturen Mamma till ADHD samt gift med ADHD skriver:

Jag tycker ni är orättvisa som bara ser allt negativt med diagnoser och medicinering.
Varför inte ta reda på hur många barn det har hjälp?⁴²

Dubbelt så bra (Dagens Nyheter 2011-08-09)

Här väljer skribenten ett udda sätt att diskutera den kraftiga ökningen av ADHD-medicineringen i förhållande till de andra artiklarna i undersökningen. I artikeln skrivs det även här om att det är nästan tre gånger fler som tar ADHD-läkemedlen idag, en ökning från 19 000 till 50 000 personer, men här sätts det i en annan kontext.

⁴⁰ Aschberg, R, Carlsson, M, *Miljonär på amfetamin*. 29 augusti 2011, Aftonbladet s. 8-9

⁴¹ Statistiska centralbyrån. *Läkemedelsstatistik*.
<http://192.137.163.49/sdb/lak/resultat.aspx> (5 januari 2012)

⁴² Mamma till ADHD samt gift med ADHD, *Medicinering har hjälpt*. 9 oktober 2011, Aftonbladet s. 7

Redan i ingressen skriver skribenten att ökningen är ”alldeles utmärkt” och att problemet egentligen är att det skrivs ut för lite. Hon beskriver hur utsatta människor som på grund av sitt tillstånd måste medicinera med ett narkotikaklassade preparat i ett samhälle som så starkt förespråkar ett narkotikafritt land. Hon drar paralleller till heroinisterna som har haft det svårt för att få behandling för sitt missbruk. Fördubblingen är en bra nyhet, menar hon:

Många som till sist har behandlats med ADHD-medicin vittnar om en helt ny tillvaro. Det handlar om barn som sent omsider lärt sig att läsa. Och om vuxna som för första gången i livet förmått att sköta ett jobb.⁴³

I denna text talar man om läkemedel och narkotikaklassade preparat. Vid ett tillfälle omnämns medicinerna i kombination med amfetamin. Det finns inga bilder eller tillägg till denna text. Texten är en kolumn placerad på ledarsidan i tidningen. Sidan delas med en lika stor kolumn om den syriska regimen samt en större texten med bild om världsekonomin. Textens placering i tidningen bidrar till en seriös framtoning trots den, i sammanhanget, avvikande vinkeln på texten.

Ett tydligt exempel på att mediernas framställning av ADHD-läkemedel är förankrad hos publiken är insändarskribenten Rolf Domberg som i Aftonbladet undrar *Hur mår barnen efter 12 år på amfetamin?*⁴⁴ Han poängterar att läkemedelsbranschen och de privata aktörerna ska fortsätta granskas. Men det är även rimligt att tro att han bygger sina fakta i insändaren på de mediala framställningarna av ADHD-medicinen då han inte tycks ha kunskap om medicinen i fråga. Den teorin grundar jag åter i statistikens värld. Antalet patienter i åldrarna 0-19 år som ordinerades amfetaminbaserade läkemedel minskade från 373 patienter till 164 patienter mellan åren 2006 och 2010.⁴⁵ Men det är inte den bilden publiken tar del av i tidningarna.

5.2.2 Tema: Kändis med ADHD

Andra artiklar som stack ut temamässigt var artiklarna om kändisar. I dessa texter fick ADHD oftast stå i fokus. Det var positivt präglade artiklar som i det stora hela hade en gemensam framställning. Därför har jag valt att enbart titta på en text i denna kategori.

Han går en match mot ADHD (Dagens Nyheter 2011-05-06)

”Frank Andersson är elitidrottare och dansstjärna – med ADHD”. Så inleds texten om Frank

⁴³ Kjäller, H, *Dubbelt så bra*. 9 augusti 2011, Dagens Nyheter s. 2

⁴⁴ Domberg, R, *Hur mår barnen efter 12 år på amfetamin?* 5 oktober 2010, Aftonbladet s. 7

⁴⁵ Statistiska centralbyrån. *Läkemedelsstatistik*.
<http://192.137.163.49/sdb/lak/resultat.aspx> (5 januari 2012)

Andersson. Denna text är en helsida placerad på familjesidorna inför hans födelsedag. Texten är genomgående positiv. Frank Andersson är en riktig hjälte. Han är en kämpe som har fått jobba för sin framgång och tagit sig fram trots svårigheter.

Jag tror inte att jag hade kommit såhär långt om jag inte hade varit så envis, och det är jag på grund av ADHD.⁴⁶

Franks svårigheter i livet är något som han har trotsat och övervunnit. När det kommer till hans ADHD så har han en klar inställning:

Syndromet är både en brist och en tillgång.⁴⁷

Intill texten finns ett nära porträtt på en leende Frank Andersson. Där finns även en faktaruta. I den skriver skribenten bland annat om hur Frank nu reser runt och föreläser om ADHD. Om hur han fick diagnosen i vuxen ålder och hur medicineringen har haft en positiv inverkan på honom. Och den positiva andan fortsätter. De beståndsdelar som vi människor vanligtvis associerar till ett lyckligt liv finns med i texten. Familj, barn, lycka och framgång.

5.2.3 Tema: Kriminalitet

I temat kriminalitet var det övervägande artiklar vars fokus *inte* ligger på ADHD utan det nämns bara i förbigående. Även om texten handlar om något helt annat än ADHD, i detta fall en man som kallas för kannibal, kom ADHD med i sammanhanget:

32-åringen är häktad misstänkt för det bestialiska mordet på sin sambo i Skara. Framträder bilden av en man med ADHD-problematik och ett liv kantat av missbruk, alkohol och narkotika.⁴⁸

Likt artikeln om Dr. Ola Lundin är detta ytterligare ett exempel på när ADHD nämns i kombination med värdeladdade ord som missbruk och narkotika, något som visats sig vanligt i temat *Kriminalitet*.

Sonen slog ihjäl läraren (Aftonbladet 2011-07-17)

Denna artikel har visat sig vara annorlunda i jämförelse med andra artiklar i temat. Artikeln handlar

⁴⁶ Eijde, M, Han går en match mot ADHD. 6 maj 2011, Dagens Nyheter s. 29

⁴⁷ Eijde, M, Han går en match mot ADHD. 6 maj 2011, Dagens Nyheter s. 29

⁴⁸ Hebelius Svahn, M, Hellberg, M, *Kannibalens mamma: "Han behövde hjälp"*. 16 november 2011, Expressen s. 27

om en 20-årig man som just blivit dömd för mordet på en lärare. Texten har fått underrubriken ”Robin Schuttman, 8, får diagnosen ADHD – tolv år senare åtalas han för mord”. Här finns även en form av ingress för hela uppslaget som berättar om en pojke på åtta år som blir avstängd från skolan. Och hur han skäms. Här har journalisten valt att gestalta gärningsmannen Robin som ett offer, i och för sig med en stor problematik, men ändå ett offer för ett samhällssystem som inte hjälpt honom. Det är inte huvudpersonen själv som talar i texten utan hans föräldrar. De gör sonen mänsklig. Familjen, som offer under omständigheterna, tar en stor och värdefull plats i texten.

Fem i familjen, pappa, mamma och tre syskon, har valt yrken för att hjälpa andra. Den sjätte, en son på 20, har tagit ett liv.⁴⁹

Skribenten väljer att skriva om handlingen som att sonen har tagit ett liv, inte mördat, vilket gör att publiken får en annan bild av gärningsmannen. Texten tar även upp hur han blivit nekad hjälp för sitt missbruk. Återigen förstärks bilden av sonen som ett offer för ett samhälle som svikit honom.

Vi ville att BUP skulle komma till skolan och berätta lite om ADHD. Men lärarna sa nej.⁵⁰

Förutom texten finns en stor bild på föräldrarna på uppslagets vänstra sida. De sitter hemma i soffan. Mamman tittar allvarligt in i kameran medan pappan vänder ner blicken. De håller hand och han har armen över hennes axel. På uppslagets högra sidan finns en bild på Robin som barn. Ett skolfoto skulle jag gissa på. Inklippt i nedkant finns en mindre bild på Robin på väg in i rättegångssalen. Förutom texten finns det högst upp en faktaruta om ADHD med rubriken ”Barn med diagnosen får ofta problem i skolan”. Även här finns det en rad med om den ”vanligaste behandlingsmetoden” - ett amfetaminpreparat. Under huvudtexten finns en kort intervju med en skolöverläkare. Rubriken lyder att ”Svårigheter med ADHD växer inte bort”. Den korta texten poängterar att tidiga hjälpinsatser i skolan är viktiga. Han säger också att medicinering oftast ger positiva effekter även om de inte löser grundproblemet och jämför dem lite med glasögon:

Bara så länge du bär dem ser du bra.⁵¹

Fokuseringen på ADHD genomsyrar hela uppslag och budskapet i texten är tydligt. Detta hade aldrig hänt om han fått hjälp i tid. Skribenten har i denna text använt sig av de former som vanligen

⁴⁹ Westlund, T, *Sonen slog ihjäl läraren*. 17 juli 2011, Aftonbladet s. 8-9

⁵⁰ Westlund, T, *Sonen slog ihjäl läraren*. 17 juli 2011, Aftonbladet s. 8-9

⁵¹ Westlund, T, *Sonen slog ihjäl läraren*. 17 juli 2011, Aftonbladet s. 8-9

kännetecknar gestaltning. Vinkeln är väl vald, värdeladdade ord har neutraliserats för att harmonisera med den valda vinkeln och bilderna på familjen och den lilla pojken likaså. Källorna som talar om gärningsmannens goda sidor är även de valda med stor eftertanke.

Tårarna tog slut (Aftonbladet 2011-04-04)

Ett par månader tidigare såg Aftonbladets rapportering om samma händelse lite annorlunda ut. Den 4 april 2011 publicerades texten *Tårarna tog slut* med nedryckaren ”20-åringen dömd för många brott: Han tänder lätt till”.

Som utläst av nedryckaren har berättarperspektivet förändrats jämfört med ovanstående artikel. I denna artikel trycker på en riktig skurk, en missanpassad ung man med omfattande problem.

I en utredning konstaterar Frivården att han har en komplex problematik med ADHD och missbruk.⁵²

En stor, mörk och suddig bild från en korridor, sannolikt från Tingsrätten, dominerar uppslaget. Det är en mörk berättelse som präglas av upprepande värdeladdade formuleringar och starka kopplingar till alkohol, missbruk och temperament.

Något annat som skiljer sig från den ovanstående texten är de citat som används. Borta är tonerna om en utsatt pojke som fanns i den andra texten. Pappan får en möjlighet att komma till tals, men väljer att inte kommentera. Ytterligare tre personer kommer till tals i texten. En gammal skolkompis säger:

– Han var en sån man kände till. Han var ute och jävlades mycket. Han behöver inte mycket för att tända till.⁵³

Detta kan ställas i kontrast till en vän som får uttala sig om den 20-åriga flickan som figurerar i artikeln och som även hon var misstänkt och åtalad för mordet. En av hennes vänner beskriver henne som en snäll tjej och säger:

Men hon har hamnat i fel sällskap och gjort fel saker.⁵⁴

⁵² Berglund, J, Dawod, N, Johansson, A, *Tårarna tog slut*. 7 april 2011, Aftonbladet s. 10

⁵³ Berglund, J, Dawod, N, Johansson, A, *Tårarna tog slut*. 7 april 2011, Aftonbladet s. 10

⁵⁴ Berglund, J, Dawod, N, Johansson, A, *Tårarna tog slut*. 7 april 2011, Aftonbladet s. 10

6. Slutsatser

I detta kapitel redovisas undersökningarnas slutsatser.

6.1 Två texter i veckan

Vid 132 tillfällen förekom ADHD på ett eller annat sätt i Aftonbladet, Expressen, Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet under den ett år långa undersökningsperioden. Produktionsgenomsnittet ligger på 11 artiklar per månad, vilket ger ett genomsnitt på ca 2-3 texter varje vecka. ADHD är dock inte alltid huvudtema i texterna, men det är min uppfattning att detta är ett relativt stort utrymme i medier i förhållande till andra funktionsnedsättningar. I slutet av 2010 och början av 2011 var antalet texter lite färre i de aktuella tidningarna medan det stora undantaget kom i augusti månad 2011 då ADHD förekom i 22 artiklar. En del av augustiökningen kan förklaras med Aftonbladets livegranskning *Pengar, piller och psykvård* som pågick under denna period, men det motsvarar inte hela ökningen.

6.2 Aftonbladet dominerar

Aftonbladet var den tidning som överlägset publicerade flest texter där ADHD förekom. Undersökningen visade dessutom att av Aftonbladets 55 texter är 38 st publicerade under undersökningsperiodens sista 6 månader, vilket hänger ihop med tidningens livegranskning *Pengar, piller och psykvård*. Mellan de övriga tre tidningarna var fördelningen jämnare. Förutom att de publicerat ungefär lika många texter vardera (Expressen 21, Dagens Nyheter 30 och Svenska Dagbladet 26) så var dessa mer jämt fördelade under hela undersökningsperioden.

6.3 Narkotika, kändisar och kriminalitet

Det vanligaste temat som förekom i tidningarnas rapportering var ADHD-medicinering. Aftonbladet var den tidning som publicerade mest om detta tema. Kvällspressen var dominerande i teman som ADHD-medicinering, kriminalitet och diagnosen generellt. Skola, forskning och personporträtt/reportage var vanliga teman i morgonpress. Dagens Nyheter berättade om människor som på ett eller annat sätt varit framgångsrika. Men även människor som haft stora svårigheter i livet och tagit sig ur dem. Svenska Dagbladet var den tidning som hade högst andel artiklar i neutrala sammanhang i sin rapportering. Artiklarna handlade ofta om forskning och nya rön kring ADHD.

6.4 Övervägande negativt

Innehållsanalysen visade att i 46 procent av artiklarna förekommer ADHD i ett *negativt* sammanhang. Detta sammanhang var i flera fall kopplat till någon form av kriminalitet, bråk eller missbruk, men även artiklar som handlar om att privata aktörer gör ekonomiska förtjänster på diagnosen förekommer. I det negativa sammanhanget framställs ADHD uteslutande i kombination med någon form av problem, oavsett om ADHD har en framträdande roll i texten eller inte.

6.5 Män och barn

Det var huvudsakligen män med ADHD som förekom i artiklarna. Denne man är i en tredjedel av fallen kriminellt belastad, antingen genom missbruk eller brott. Det är även vanligt att det är en grupp människor, exempelvis barn, som har ADHD i texterna. Det är ovanligt att en kvinna har ADHD i de texter som ingick i undersökningen.

6.6 Skurkar, hjältar och offer

I undersökningarna har det visat sig att personer med ADHD kan framställas på tre olika sätt. Dessa sätt kan kopplas till Karin Ljuslinders narrativa stereotyper där antingen en skurk, ett offer eller en hjälte förekommer i texten.

Ljuslinder har i sin avhandling kommit fram till att människor med funktionshinder som lyckats nå en framstående position (som anses vara svår att nå även för en icke-funktionshindrad) framställs som en ännu större bragd just för att denne är funktionshindrad.⁵⁵ Detta är hjältetexterna om kändisarna med ADHD ett typiskt exempel på. De har kämpat och nått sina mål trots funktionshindret. Bedriften är större och mer värd. Personen blir en hjälte.

Skurkstereotypen var ovanlig i Karin Ljuslinders material, men mer frekvent förekommande i mitt. Detta beror sannolikt på att det kriminella temat var ett av de större i min undersökning. Dock var inte alla inom det kriminella temat skurkar. I något enstaka fall blev den kriminelle istället ett offer. Offret var även det vanligt förekommande. Fokus i de texterna ligger då på den funktionshindrades utsatthet.

6.7 Gestaltning beror på tema

I den kvalitativa undersökningen kunde man tydligt urskilja hur journalisterna använt sig av gestaltningar. Strömbeck menar att för att något ska räknas som en journalistisk gestaltning – och

⁵⁵ Ljuslinder, K, (2002) s. 118

inte bara en vinkel – krävs det att den har tydlig begreppslig och språklig karaktär. Den ska även vara vanligt förekommande och gå att skilja från andra gestaltningar.⁵⁶ I mina undersökningar har jag funnit flera olika gestaltningar beroende på vilket tema texten i fråga tillhör och vilken stereotyp som har ADHD i texten. Om man tittar på exempelvis det största temat, ADHD-medicin, kan man i de allra flesta artiklar se gemensamma sätt att framställa problematiken med medicinen oavsett vilken journalist eller tidning som varit delaktig i produktionen.

Dessa artiklar får gång på gång under undersökningsperioden helsidor i kvällspressen, ibland till och med två dubbla uppslag. Rubrikerna är slagkraftiga och medicinen omnämns helst inte som medicin utan gärna narkotika, amfetamin, droger eller liknande. Tonen är hård och upprepande och verkar vilja peppra läsaren med värderingar. Källorna är väl utvalda för att bekräfta den gestaltning som journalisten väljer att använda sig av. Om möjligt lägger de gärna in en mänsklig aspekt baserade på tre olika roller, en person som får agera hjälte, offer eller skurk. Personen får gärna vara med på en stor bild som ser lite olika ut beroende på vilken av de tre rollerna som är huvudperson i artiklarna. Om huvudpersonen i texten är en man har denne sannolikhet någon form av brottslig bakgrund eller är misstänkt för någon form av brottslighet. Konsekvenserna av detta är att en publik som inte har någon kunskap om, eller relation till ADHD, kan förutsätta att detta är en stereotyp för en människa som har ADHD.

⁵⁶ Strömbeck (2009) s. 126

7. Diskussion

Uppsatsens syfte var att undersöka vilken bild av ADHD svensk morgon- och kvällspress förmedlar. Min avsikt var sedan att resonera kring mediebilderna och dess effekter.

I mina undersökningar anser jag mig ha funnit belägg för att framförallt den svenska kvällspressen bidrar till att förstärka myterna kring ADHD.

Man brukar säga att ADHD är som vilken funktionsnedsättning som helst. Den är att jämföra med att vara blind eller rullstolsbunden. Men det finns inte samma diskussioner kring dessa funktionsnedsättningar. Jag kan se flera anledningar till detta. Det är lättare för samhället att acceptera ett funktionshinder som syns. Psykisk ohälsa är inget man kan ta på. Inget som syns på ytan. Därför är det enkelt att betvivla den. Behandlingen med narkotikaklassade läkemedel är en annan. Dessutom finns teorier, som nu hör till historien, om att orsakerna till ADHD är dålig uppfostran eller alkohol och droger under graviditet. Det medierna väljer att skriva eller inte skriva är viktigt. De gestaltningar som förs fram i medier har konsekvenser.

Enligt teorin bidrar gestaltningarna till en vinkel på debatten. I min undersökning tycker jag mig kunna påvisa hur den journalistiska gestaltningen genomsyrar debatten om ADHD-läkemedel. Den publikrespons jag tagit del av tycks till stor del vara baserad på fakta från medierna. Strömbeck poängterar dock att medierna aldrig kan bestämma vad vi ska tycka.⁵⁷ Men om en person inte har någon relation till ett ämne tar de sannolikt till sig den information som medierna sänder ut. Medierna bestämmer inte, men de påverkar genom sina gestaltningar.

När en journalist gestaltar väljer denne, medvetet eller omedvetet, ut de aspekter som behövs för att skapa en uppfattad verklighet. De valda aspekterna görs framträdande i texten. I min åsikt finns det en anledning att ifrågasätta skribenternas gestaltningar. ADHD framställs ofta i negativa sammanhang. Men man kan inte beskylla skribenterna för att ljuga. Problemet är snarare att ADHD alldeles för ofta sätts in i negativa sammanhang. Det handlar om en vriden gestaltning som bidrar till den negativa mediebilderna. Även i texter där ADHD inte är huvudtema kombineras det ofta med värdeladdade ord som publiken ofta har förutfattade meningar om. Vilken bild skapar det av ADHD?

I uppsatsens inledning nämnde jag att flera med kopplingar till neuropsykiatriska

⁵⁷ Strömbeck (2009) s. 136

funktionsnedsättningar ansåg att debatten var kränkande och onyanserad. Och viss utsträckning har de rätt. Naturligtvis är det relevant att rapportera om privata aktörer som utnyttjar både människor och det rådande systemet i samhället för att tjäna pengar. Det är en del av massmedierna uppgift att företräda allmänheten och granska samhällets olika skikt. Men är det lika relevant att ADHD, amfetamin och narkotika upprepas upp till åtta gånger vardera i samma artikel?

Det är ändå nödvändigt att poängtera att gestaltningarna i sig inte är osanna. Gestaltningarnas konstruktion har sannolikt har viss grund i de rådande värderingarna i samhället idag. ADHD-läkemedel blir lätt en kontroversiell fråga, framförallt om det handlar om narkotika-klassade preparat och om att ge dem till barn. Vad som inte framkommer i gestaltningarna är att om det fanns ett alternativ till medicinerna som fungerade skulle sannolikt de allra flesta inte använda dem.

Samtidigt förekommer det goda exempel på texter i mina undersökningar, främst i dagspressen, men att kalla det för gestaltningar är inte rätt i sammanhanget.

Sannolikt kommer ADHD att fortsätta vara kontroversiellt i medier en tid framöver. Sannolikt tills det finns någon form av fysiskt test som kan visa övertygande bevis på att man har en osynlig funktionsnedsättning.

7.1 Förslag till vidare forskning

I min undersökning har jag funnit att det stämplas en diagnos på misstänkta och dömda gärningsmän i samband med att medierna rapporterar om ett brott. Relevansen att ta upp ett så omdiskuterad funktionsnedsättning i dessa negativa sammanhang kan ifrågasättas då ADHD oftast inte fyller någon funktion i artiklarna. I mina ögon sprider detta budskap en bild om att funktionsnedsättningen är en orsak till handlingen. I de yrkesetiska reglerna för press, radio och tv kan man läsa följande:

Framhäv inte berörda personers etniska ursprung, kön, nationalitet, yrke, politisk tillhörighet, religiös åskådning eller sexuell läggning om det saknar betydelse i sammanhanget och är missaktande.⁵⁸

⁵⁸ Journalistförbundet, *Spelregler för press, radio och TV*.
http://www.sjf.se/portal/page?_pageid=53,38437&_dad=portal&_schema=portal (6 december 2011)

Det går inte att frångå eller förneka att ADHD innebär en förhöjd risk för kriminalitet och missbruk. Ungefär var tredje blandmissbrukare och var femte alkoholmissbrukare har ADHD och flera studier från runt om i världen har visat att ADHD förekommer hos en hög andel klienter inom kriminalvården.⁵⁹ Men långt ifrån alla som har ADHD blir kriminella och/eller missbrukare. Därför anser jag att det skulle vara intressant att i ett mer omfattande material studera hur funktionsnedsättningar som ADHD och andra neuropsykiatriska funktionsnedsättningar framställs i medier i samband med brott. Och är dess resultat i sådana fall en anledning till att inkludera funktionsnedsättningar i de pressetiska reglerna.

⁵⁹ Modig, K, (2010) *Missbruk, kriminalitet och ADHD*. Stockholm: Riksförbundet Attention.

8. Käll- och litteraturförteckning

Litteratur

D'Angelo, Paul och Kuypers, Jim A (2010). *Doing news framing analysis*.

New York: Routledge

Entman, Robert M (2004). *Projections of Power: Framing News, Public Opinion, and U.S. Foreign Policy*.

Chicago: University of Chicago Press

Esaiasson, Peter & Gilljam, Mikael & Oscarsson, Henrik & Wägnerud, Lena (2007).

Metodpraktikan - konsten att studera samhälle, individ och marknad.

Stockholm: Norstedts Juridik AB

Fernell, Elisabeth (2010). *Medicinsk behandling vid ADHD*.

Stockholm: Riksförbundet Attention

Hellström, Agneta (2008) *Vad är ADHD?*

Stockholm: Riksförbundet Attention

Modig, Kjell (2010) *Missbruk, kriminalitet och ADHD*.

Stockholm: Riksförbundet Attention

McQuail, Denis (2010). *Mass Communication Theory (6th edition)*.

London: Sage Publications Ltd

Socialstyrelsen (2004). *ADHD hos barn och vuxna*.

Strömbäck, Jesper (2009). *Makt, medier och samhälle*.

Kristianstad: SNS Förlag

Avhandlingar

Ljuslinder, Karin, (2002). *På nära håll är ingen normal*.

Umeå: Umeå universitet

Källmaterial

Aftonbladet (2010-11-01 -2011-10-31)

Tillgänglig: Mediarkivet Retriever via Södertörns högskola

Dagens Nyheter (2010-11-01 -2011-10-31)

Tillgänglig: Mediarkivet Retriever via Södertörns högskola

Expressen (2010-11-01 -2011-10-31)

Tillgänglig: Mediarkivet Retriever via Södertörns högskola

Svenska Dagbladet (2010-11-01 -2011-10-31)

Tillgänglig: Mediarkivet Retriever via Södertörns högskola

Referenser

Aschberg, Richard, Carlsson, Mattias, *Miljonär på amfetamin.*

Aftonbladet: 29 augusti 2011, s. 8-9

Berglund, Josefin Dawod, Nivette, Johansson, Anders, *Tårarna tog slut.*

Aftonbladet: 7 april 2011, s. 10

Carl bom, Mats, *Det var en gång två bröder som hatade varandra.*

Dagens Nyheter: 30 oktober 2011 s. 8-13

Domberg, Rolf, *Hur mår barnen efter 12 år på amfetamin?*

Aftonbladet: 5 oktober 2010, s. 7

Eijde, Malin, *Han går en match mot ADHD.*

Dagens Nyheter: 6 maj 2011, s. 29

Einarsson, Lina B, Petersson, Claes, Svensson, Olof, *Till salu: En diagnos.*

Aftonbladet: 19 oktober 2011, s. 18-19

Einarsson, Lina B, Petersson, Claes, *Stoppa diagnoskojarna.*

Aftonbladet: 25 oktober 2011, s. 14-15

Hadley-Kamptz, Isobel, *Moderater utan medmänsklighet.*

Expressen: 10 oktober 2012, s. 2

Hebelius Svahn, Marie, Hellberg, Magnus, *Kannibalens mamma: "Han behövde hjälp".*

Expressen: 16 november 2011, s. 27

Kjöller, Hanne, *Dubbelt så bra.*

Dagens Nyheter : 9 augusti 2011, s. 2

Lundell, Sanna, *Nya diagnosen på modet – vredesutbrott hos barn.*

Aftonbladet: 12 augusti 2011, s. 28

Mamma till ADHD samt gift med ADHD, *Medicinering har hjälpt.*

Aftonbladet: 9 oktober 2011, s. 7

Mellin, Hanna, *Från bönor till babes.*

Dagens Nyheter: 10 december 2010, s. 79

Möller, Michaela, *Ökad medicinering med narkotika – en het potatis.*

Expressen: 16 augusti 2011, s. 28

Osignerat, *Kränkande mediedebatt om ADHD.*

!Attention, Riksförbundet Attention medlemstidning: nr 4/2011 s. 4

Sandberg, Ann-Kristin, *Onyanserat om ADHD*.

!Attention, Riksförbundet Attention medlemstidning: nr 4/2011 s. 3

Westlund, Tord, *Sonen slog ihjäl läraren*.

Aftonbladet: 17 juli 2011, s. 8-9

Internetmaterial

Bengtsson, Ninna, *ADHD-medicineringen har fördubblats*. Hämtad 4 januari 2012,

<http://www.dn.se/nyheter/sverige/adhd-medicineringen-har-fordubblats-1>

Hellström, Agneta, *Vad är ADHD/ADD*. Hämtad 4 januari 2012,

http://www.lul.se/templates/page_____3640.aspx

Journalistförbundet. *Spelregler för press, radio och TV*. Hämtad 6 december 2011,

http://www.sjf.se/portal/page?_pageid=53,38437&_dad=portal&_schema=portal

Kadesjö, Björn, *ADHD*. Hämtad 4 januari 2012,

<http://www.1177.se/Stockholm/Fakta-och-rad/Sjukdomar/Adhd/>

Mediefakta, *Upplagor för dagspress 2010*. Hämtad 4 januari 2012,

http://www.ts.se/Pdf/Upplagestatistik/dags_11_25feb.pdf

Osignerat, *Läkemedelsbehandling av ADHD*. Hämtad 4 januari 2012,

<http://www.lakemedelsverket.se/malgrupp/Allmanhet/Att-anvanda-lakemedel/Sjukdom-och-behandling/Behandlingsrekommendationer---listan/ADHD/>

Skoglund, Elisabeth, *Så vanligt är ADHD*. Hämtad 23 januari 2012,

http://www.habilitering.nu/gn/opencms/web/HAB/_Subwebbar/adhd_center/Om_adhd/sa_vanligt_ar_adhd.html

Statistiska centralbyrån, *Läkemedelsstatistik 2010*. Hämtad 5 januari 2012,

<http://192.137.163.49/sdb/lak/resultat.aspx>

Qvarnström, Victoria, *Fördomar om ADHD ges debattutrymme på Aftonbladet*. Hämtad 12 december 2011,

<http://newsmill.se/artikel/2011/09/05/f-rdomar-om-adhd-ges-debattutrymme-p-aftonbladet>

Bilaga 1: Kodschema

Här redovisas de variabler och variabelvärden som använts i den kvantitativa undersökningen.

V1: Artikel-ID

V2: Publiceringsdatum (enligt principen ÅÅÅÅ-MM-DD)

V3: Tidning

1. Aftonbladet
2. Expressen
3. Dagens nyheter
4. Svenska Dagbladet

V4: Huvudsakligt tema

1. Diagnos
2. Arbetsmarknad
3. ADHD-medicin
4. Kändis med ADHD
5. Forskning
6. Kriminalitet
7. Diskriminering
8. Skola
9. Personporträtt eller reportage
99. Övrigt

V5: I vilket sammanhang förekommer ADHD i texten?

1. Positivt
2. Negativt
3. Neutralt

V6: Ifrågasätts diagnosen i texten?

1. Ja
2. Nej
3. Både ja och nej

V7: Finns det någon koppling till kriminalitet (brott, våld, droger) i texten?

1. Ja
2. Nej

V8: Förekommer ekonomiska aspekter kopplade till privata aktörer i samband med ADHD-diagnos eller ADHD-medicin?

1. Ja
2. Nej

V9: Vilket kön har personen/personerna som har eller misstänks ha ADHD i texten?

1. Man
2. Kvinna
3. Pojke
4. Flicka
5. Flera av ovan förekommer
6. Ingen specifik person nämns

V10: I de artiklar som den med ADHD är en man, har denne en bakgrund som involverar brott eller missbruk?

1. Ja
2. Nej

Bilaga 2: Tolkningar och definitioner av variabler i kodschema

I denna bilaga har jag definierat variabler för att förtydliga tolkningarna av dessa.

Tema

Diagnos: Diagnosen generellt, dess ursprung, diagnostisering osv. Dock ej ADHD-medicinering.

Arbetsmarknad: Arbetsmarknadspolitik, förtidspensioneringar osv. Aktiv aktör med ADHD förekommer alternativt människor med ADHD som grupp omtalas.

ADHD-medicin: Läkemedelsbehandling av ADHD.

Kändis med ADHD: ADHD-diagnos i kombination med celebritet.

Forskning: Forskning och nya rön kring diagnosen och dess omständigheter.

Kriminalitet: ADHD i brottsliga sammanhang inklusive missbruk av narkotika.

Diskriminering: Aktör/aktörer utsätts eller misstänks utsättas för diskriminering pga ADHD.

Skola: Skolinsatser och diskussioner kring skolgång för elever med ADHD.

Personporträtt eller reportage: Personporträtt/reportage där aktör själv har eller har relation till ADHD.

Övrigt: Texter där inget av ovanstående teman passar in och ej kan bilda nytt tema pga för få antal.

Sammanhang

Positivt: Sammanhang som ej bidrar till en negativ bild av diagnosen eller människor med den.

Negativt: Sammanhang som bidrar till en negativ bild av diagnosen eller människor med den.

Neutralt: Sammanhang som anses som neutrala eller informativa/nyanserade oavsett om det anses bidra till en positiv eller negativ bild av diagnosen.

Ifrågasätts diagnosen?

Upplever jag att journalisten eller en aktör i texten ifrågasätter diagnosen. Besvaras med ja, nej eller båda.